

Úvod do pedagogiky a základy pedagogického myšlení:

výtah z obecné pedagogiky, což je jeden z předmětů ve studiu pedagogických disciplín. Jedná se o **postupné získávání přehledu o pedagogice jako vědě, o předmětu jejího zkoumání – o výchově, o obsahu základních pedagogických kategorií, různých teorií o výchově a požadavcích na učitele.**

PŘÍKLAD:

Učíme žáka upravovat text napsaný na počítači ve Wordu – *algoritmus, sled úkonů je jasný, dá se přesně popsat, akce má odpovídající reakci, výklad je snadný, potud informatika.*

Ale my můžeme být v interakci se žákem *hodní, trpěliví, vlídní nebo zlí a můžeme křičet, můžeme mu dávat jen slovní pokyny nebo je napsat na tabuli nebo mu dát příručku a nechat ho samostatně ji nastudovat.*

To je pedagogika – uplatňujeme svůj pedagogický styl, použili jsme určité metody nebo formy výchovy a vzdělávání, pracujeme s určitým zaměřením a cílem, užíváme své autority (nadřazenost nebo partnerství), žáka podporujeme v jeho cestě za poznáním nebo ho necháme, ať se s problémy vyrovná sám jak umí.

Do pedagogiky pronikají nové metody distanční a elektronické, ***kteří mění zažitou podobu komunikace mezi žákem a učitelem.*** E-learning je alternativní způsob výuky, jehož cílem je maximálně využívat elek-

tronická média, naučit se komunikovat za pomoci informačních technologií a vytvořit si návyk samostatné práce nebo spolupracovat za pomoci počítače i s lidmi, kteří jsou třeba na druhém konci světa.

Možné problémy při studiu pedagogiky:

Terminologie

Definice výchovy

Poznámky k zamyšlení:

Srozumitelnost, jistota a jednoduchá řešení

Okamžité výsledky

Zvláštnost vychovatelského umění (neustálá změna a tlak okolí)

Praktické vlastnosti některých vychovatelů a teoretici výchovy

Zkušenost studenta versus pedagogická teorie

Úkoly pro budoucího učitele:

- 1. Celoživotní vzdělávání**
- 2. Pedagogické vědomí učitele**
- 3. Individuální pedagogická koncepce**
- 4. Učitelovo pojetí výchovy a výuky**
- 5. Profesionální sebereflexe, autodiagnostika**

Možné problémy při studiu pedagogiky

Problémy s terminologií:

Snaha učitelů a odborníků definovat pojmy co nejpřesněji se často setkává s nepochopením a nezájem studentů (zatímco ve fyzice nebo matematice toto zcela samozřejmě přijímají). Pedagogika stejně jako matematika má své definice, systém pojmů a kategorií, které je nutno při studiu zvládnout a pochopit (obecná ped. – úvod do ped.). Na nich pak je možné stavět další vědomosti. Kdo se chce vyjadřovat přesně a jednoznačně, aby mu ostatní odborníci rozuměli, musí studovat teorii té které vědy.

A) Problémy s cizími výrazy:

Mnoho odborných výrazů v pedagogice má **latinský nebo řecký původ** a studenti po přečtení jednoho odstavce psaného odborným jazykem odkládají texty s tím, že jsou nesrozumitelné. Je pravděpodobné, že většina laiků nerozumí výrazu Diskrétní matematika, ale v odborném studiu se s ním bude muset seznámit, nestačí vysvětlit si je po svém.

Je pravda, že některé z cizích slov lze přeložit do češtiny, ale mnoho se jich běžně používá jako cizí výraz (**funkcionální** – nezáměrné vlivy a **intencionální** - záměrná výchova).

B) Problémy s českými výrazy

Mnoho **klíčových slov** v pedagogice je takových, že se zdají být jasná a srozumitelná (výchova, vzdělávání, učení), laik má dojem, že jim rozumí a nepovažuje za nutné se něco učit a definice jsou mu proti mysli (všichni vědí co **je výchova**, ale učitel je odborník a nepotřebuje laické povídání, teprve když si prostuduje a pochopí definici, zjistí v plném rozsahu význam tohoto stěžejního pojmu).

To vše by mohlo vést k rezignaci, že všechno snažení je tedy zbytečné, ale opak je pravdou – jak pedagogická teorie tak zkušenosti nás vedou k poznání skutečnosti a k tomu, abychom uměli zvolit optimální cestu ve výchově a vzdělávání.

Jako příklad mohou sloužit zmíněné rozdílné definice výchovy.

Definice výchovy

1. Výchova je proces, který pomáhá zvýšit všeobecnou kulturní úroveň člověka a umožňuje rozvíjet jeho schopnosti, úsudek,

smysl pro morální a sociální odpovědnost a stát se tak platným členem společnosti. **(Deklarace práv dítěte.)**

2. Výchova je společenský jev, jehož podstatou je působit na úpravu podmínek tak, aby se člověk mohl co nejlépe rozvíjet ve svých schopnostech, zájmech pro jeho osobní i společenský život. **(Obecný pohled na výchovu.)**

3. Křesťanská výchova je úmyslné působení na dítě, aby harmonicky rozvinulo všechny své schopnosti tělesné, intelektové, citové, sociální, i vlohy nadpřirozené a mohlo dosáhnout svého cíle pozemského i věčného. **(Pedagogika, kardinál Tomášek.)**

4. Výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. Vedle přímého pedagogického působení jde především o **vytváření podmínek a prostoru pro samostatný a osobitý rozvoj každého jedince** v souladu s jeho individuálními předpoklady jako autentické, integrované a socializované osobnosti, schopné **vlastního bytí se sebou samým, s druhými lidmi, se společenstvím, s přírodou.** **(Pelikán, 2002, s. 20, aktuální df.)**

Poznámky k zamyšlení

1. Srozumitelnost studované látky

Snahou každého učícího se člověka je udělat si studovanou látku *přehlednou a srozumitelnou*. Srozumitelné je většinou to, co je *jednoduché* (na přípravu polévky existuje recept). Ale věda o výchově **není takto jednoduchá**. V pedagogice většinou není možné jednoduché vyjádření, které by bylo přesné a velmi stručné – axiomem, slovem nebo větou. Výchova je složitý společenský jev, probíhající ve složitých a měnících se podmínkách, týká se člověka a ani nejsložitější vzorec nemůže vystihnout podstatu chování jednotlivého člověka. Proto i definic výchovy najdeme několik.

2. Jistota a vlastní vklad

Ve složitém světě se člověk snaží hledat záchytné body, které by mu dávaly jistotu, že světu rozumí. Jediná jistota však v dnešním světě je ta, že nic není jisté. **Žádný pedagogický systém nemůže být uzavřený, hotový, definitivní a univerzálně použitelný.** Vždy je něco, co situaci „komplikuje“ – okolnosti, v nichž výchova probíhá, vnitřní podmínky jedince, vlivy prostředí, historické okolnosti atd. Student učitelství, který studuje biologii, chemii nebo dějepis se pomalu seznamuje se systémem příslušného oboru a dá se říci, že jsou to věci ná-

ročné na paměť, ale naučitelné a zapamatovatelné. *Při studiu pedagogických disciplín se navíc po něm žádá, aby vycházel z vlastní hodnotové orientace a měl na věci názor, postupně si vytvářel svůj vlastní pohled na výchovné problémy, svůj vlastní styl učení, svůj vlastní pedagogický koncept. Nelze se naučit jen poučky a definice, jen podle nich není možné v budoucnu vyučovat.*

3. Jednoduchá řešení

Dalším problémem při studiu předmětů „společného základu“ a především pedagogiky je neexistence jasných a stručných odpovědí na řešené otázky. Většinou není možné říci ANO nebo NE, ale také MOŽNÁ. Často chceme jasnou odpověď nebo konkrétní radu, ale ve výchově se často jedná o **proces, dlouhodobý, utvářející se a měnící se v čase**. Při použití určité metody může být výsledek odlišný vzhledem k jiným okolnostem, za kterých jev probíhal (jiné složení třídy, jiné časové období, atmosféra a klima třídy a školy atd.). Na některé otázky neexistuje jednoznačná odpověď, v současnosti má budoucí učitel k dispozici mnoho různých řešení a stejně mnoho zdrojů informací a možností, jak je získat.

Nejtěžší je vybrat si podle určitých kritérií a naučit se informace třídit. **Neexistují prosté a jednoznačné návody** na výchovu, i když některé poznatky je možné zobecnit ve formě nějakých zjednodušených rad nebo pravidel. Studenti často očekávají **kuchařku**, návod a jsou zkla-

maní, že nelze jednoduše poradit. Problém nebo situace nějak vznikaly, za účasti jistých lidí, v určitých podmínkách, v určité době a za jistých okolností. (Rodina si stěžuje na syna, který chodí za školu, je líný, zneužívá domácího servisu). Jak to jednoduše shrnout nebo problém okamžitě vyřešit? Může tak vznikat i nedůvěra k předmětům společného základu, které mohou být považovány za nedůležité nebo ke zvládnutí příliš snadné jen povrchním naučením nějakých pouček.

Při použití určité metody (přednáška) může být výsledek odlišný vzhledem k jiným okolnostem, za kterých jev probíhal (jiné složení třídy, jiné časové období, atmosféra a klima třídy a školy, únava, motivace atd., podobně dva sourozenci v rodině nemohou být vychováváni přesně stejně a pokud ano, mohou vznikat chyby ve výchově).

4. Okamžité výsledky

Je mnoho problémů, se kterými se budoucí učitel a vychovatel musí vyrovnat. Žije v určité době a v určité společnosti, to vše ve svém životě nějakým způsobem reflektuje, snaží se to vnímat a pochopit a také mít na to nějaký vliv. Někdo postaví dům, někdo založí nebo rozšíří firmu, novinář píše články a mechanik spraví ledničku. Každý z nich může vidět, jaký je výsledek jeho práce a odezva na ni.

Problémem učitele je, že málokdy může okamžitě sledovat výsledky své práce – provází ho neustálá změna - **děti se mění, rostou, dospívají, vyvíjejí se, mění se i sám učitel, mění se podmínky a okolnosti jeho pedagogické práce.**

Je třeba být srozuměn s tím, že výsledky jeho práce se projeví až vyrostou a dospějí generace, které on sám vychovává.

Tím ale stoupá i **míra odpovědnosti** za to, jak učí, jak vychovává, jakým způsobem své žáky ovlivňuje.

Nejde totiž jen o to naučit nebo vysvětlit látku, **ale mít vliv na změnu a vývoj osobnosti**, (v průběhu studia ZŠ, SŠ nebo učebního oboru a dál VŠ se člověk změní – hetero a autoedukace.)

5. Zvláštnost vychovatelského umění

Povolání učitele je jedním z nejnáročnějších, ať už z hlediska **výkonu** povolání nebo **požadavků** na osobnost učitele. Další úvahy o změně: **změna školy** je nutností vzhledem k tomu, že **společnost se mění**, vznikají nové situace, nové požadavky na metody vyučování, na obsah učiva, na vztah mezi lidmi ve škole. Je nutno **respektovat vývoj a chovat se podle toho** –(studenti kritizují to, co ve škole zažili, ale pak se v roli učitele chovají stejně). Učitelské povolání mnoha lidem připadá **známé, dostupné a některým dokonce lehké** (viz posuzování učitelů a prestiž učitelského povolání, spousta volna a prázdnin, něco se naučí a pak to pořád opakuje). Většina lidí se cítí povolána hovořit o věcech výchovy, každý s výchovnými problémy nějakým způsobem přichází do styku ať už jako ten, kdo je vychováván (dítě ve škole nebo v rodině) nebo ten, kdo vychovává (rodiče, vedoucí skupiny mládeže, atd.). Každý má určité představy o tom, jak má být výchova uspořádána – **žáci** mají představu o tom, jaký by měl být jejich učitel, **děti** vědí, jaké by chtěli rodiče, **prarodiče** vědí, jak by měla být vychovávána jejich vnoučata. To jsou však názory šířené veřejností, dány okolnostmi, tradicemi, generační zkušeností, zvykem, setrvačností nebo také malou pružností a neochotou přijímat změny. Učitel – profesionál – nesnadné: všechny musí předčít nejen odborností, ale musí mít i řadu osobnostních kvalit a schopností – **ped. klid, takt a optimismus.**

6. Teoretici výchovy

Často se hovoří o tom, že teoretici výchovy neuměli vychovávat své vlastní děti – jako příklad slouží J. J. Rousseau, jehož pedagogická teorie je samozřejmou součástí každého pojednání o dějinách pedagogiky, ale který se o své děti nestaral a dal je do ústavu. Ovšemže z jednotlivých nezdarů teoretiků výchovy nelze vyvozovat nepotřebnost pedagogické vědy pro praktickou činnost.

Všechny vědecké obory uplatňují teoretické základy, které tvoří stavební kameny pro praktickou činnost a nikdo nezpochybňuje to, že lékař nebo právník musí absolvovat nejdřív teoretické školení a pak se může pokoušet o uplatnění v praxi.

I když třeba pedagogická věda nedá odpověď na všechny otázky, může postupně pomoci zkvalitnit úroveň výchovné práce.

7. Výjimečné vlastnosti některých vychovatelů

V praxi se někdy setkáváme s lidmi, kteří dosahují dobrých nebo i vynikajících výchovných výsledků, aniž by studovali teorii - proto, že dovedou navázat dobrý vztah s dětmi nebo mají některé pedagogické dovednosti, že práci dělají se zaujetím nebo jí věnují mnoho času, proto, že sami měli dobré vzory, podnětné a láskyplné rodinné prostředí. Tito lidé si vytvářejí svou vlastní pedagogickou teorii, ale ne vždy jsou schopni vysvětlit, co a za jakým účelem dělají.

Učitel by však měl mít na zřeteli cíl své práce a měl by si být vědom toho, co a za jakým účelem dělá (už jen proto, že to bude muset např. rodičům vysvětlovat a zdůvodňovat).

8. Zkušenost studenta

Známý pedagog Johan Friedrich Herbart připomíná, že pouhá praxe vede k nepořádku a poskytuje jen velmi omezené zkušenosti. Odlišuje pedagogiku jako vědu od umění vychovávat, upozorňuje, že nikde není obecný a filozofický rozhled tak potřebný, jako ve výchově. Tam totiž každodenní shon a nápor na síly učitele vedou k tomu, že pouhá individuální zkušenost nesmírně zužuje obzor vychovatele.

Tím není řečeno, že podceňujeme zkušenost studenta – naopak vycházíme z ní, je cenná a je východiskem při rozborech pedagogických situací. Učitel však rozhodně nemůže zůstat jen u ní. Student by se měl naučit jít dál za svoji zkušenost a **nevydávat ji za skutečnost a jediné východisko** při řešení pedagogických problémů. Při studiu se očekává, že bude schopen a ochoten promýšlet skutečnosti, přijímat nové podněty, uvažovat o odlišných stanoviscích a popř. měnit své ustálené názory a pohledy na věc. To ale předpokládá, že bude opravdu studovat, že se bude o svoji odbornost starat a zajímat a nebude si myslet, že všechno dostane zadarmo – (učila jsem se to tři dny!). To všechno snad i v tom případě, že na školu šel s tím, že nebude učit. To, co se ve studiu dělá pořádně, se vždycky nějakým způsobem uplatní – v Obecné ped. kategorii cíle – když nebude učit, bude aspoň vědět, jak s cílem pracovat v životě.

Úkoly pro budoucího učitele:

1. Celoživotní vzdělávání:

práce na sobě, sledování literatury, kulturních, společenských i politických změn, cestování, získávání zkušeností z jiného než z výchovného prostředí (sabbatical v zahraničí, u nás půlroční pracovní volno za účelem vypracování konkrétního úkolu).

Semináře, školení, knihy, internet, konzultace, diskuse s jinými učiteli.

2. Pedagogické vědomí učitele:

nejde jen o osvojení teorie, ale i o konfrontaci se zkušenostmi, které student má z praxe a s hodnotami, které přijímá. Syntéza těchto prvků se nazývá pedagogické vědomí učitele. Je to způsob, jak vidí určité jevy, události, procesy, jak je hodnotí, jak je chápe, jak s nimi zachází.

3. Individuální pedagogická koncepce:

je specifický vztah učitele k požadavkům na jeho činnost. Co učitel považuje za neúčelné nebo nesplnitelné, to zpravidla nedělá a pokud je k tomu nucen, dělá to formálně.

4. Učitelovo pojetí výuky:

je soubor víceméně ucelených názorů, přesvědčení, postojů a zásoba argumentů, kterými učitel zdůvodňuje a ovlivňuje výchovnou a vzdělávací činnost. Je to i způsob, jakým vidí žáka jako jednotlivce, jeho učení, jeho vlastnosti. Učitelovo pojetí výuky nebývá vyslovováno nahlas, souvisí se zvláštnostmi osobnosti, vzniká většinou spontánně, protože je dosud málo ovlivňováno pregraduální přípravou a dalším vzděláváním učitelů. Jeho podstatou je vztah k žákům a od něj se odvíjí výchovný styl – autoritativní, liberální, demokratický.

Učitelovo pojetí výchovy je subjektivní a nemá podobu výslovně řečených a detailně propracovaných zásad. Vzniká a mění se v průběhu pedagogické praxe, protože se obohacuje o nové zkušenosti, je ovlivňováno významnými událostmi v soukromém i profesionálním životě, studiem i působením ostatních lidí i sociálních skupin.

5. Profesionální sebereflexe, autodiagnóza:

je zamyšlení nad tím, jak sestavil hodinu a vybral učivo k osvojení, jak probíhala pedagogická komunikace se žáky, jak se podařilo splnit stanovený cíl. Je základem pro **autodiagnostiku** učitelovy pedagogické činnosti, která spočívá v odhalení a uvědomění si výsledků, kladů i nedostatků své vlastní práce. Je však nutné, aby dokázal využít všech možností a metod, které teorie nabízí, a to může udělat až po tom, co si osvojil odborný jazyk pedagogické vědy, seznámil se s významy používaných termínů, poznal význam potřebných údajů, seznámil se s teoriemi , nabízenými v odborné literatuře. Tuto možnost nabízí

Obecná pedagogika a předmět Úvod do pedagogiky a základy pedagogického myšlení.